

Заболотська О. О.

Херсонський державний університет

ВЕРБАЛЬНЕ ВИРАЖЕННЯ СПЕЦИФІЧНИХ РИС НАЦІОНАЛЬНОЇ ЯПОНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ В РОМАНІ А. ГОЛДЕНА «МЕМУАРИ ГЕЙШІ»

У статті розглянуто специфічні риси національної японської культури на матеріалі роману А. Голдена «Мемуари Гейші», виокремлено денотативні (матеріальні та духовні цінності) й ономастичні реалії (антропоніми та топоніми). Групу антропонімів представляють політично-урядові, релігійні, культурні назви; група топонімів містить географічні назви (назви країн, штатів, міст, вулиць, районів, річок, озер, гір, релігійних пам'яток культури, подій, підприємств, концернів, державних установ). Доведено роль реалій у створенні просторового континууму, в якому відбуваються події та націлення читача на розуміння етнокультурної приналежності. Послугуючись семантичними класифікаціями реалій В. Виноградова, С. Влахова, С. Флоріна, виокремлено денотативні реалії, які позначають предмети побуту, звичаї, традиції, явища мистецтва та суспільного життя. Їх використання в романі сприяє залученню читача до сприйняття особливих японських звичаїв, ритуалів та традицій.

Ключові слова: вербальне вираження, денотативні реалії, ономастичні реалії, антропоніми, просторовий континуум, національна культура, Японія.

Постановка проблеми. «Мемуари гейші» (1997 р.) – роман-сенсація, екранізований світовий бестселер Артура Голдена, американського письменника-японіста, який розповідає про життя японської гейші. Саме за допомогою реалій роман занурює читача в екзотичний і таємничий світ Японії періоду кінця Першої – початку Другої світової війни. Хоча на початку оповіді зазначено, що історія Саюрі Нітті вигадана, у творі міститься значна кількість посилань на реальні місця, установи й об'єкти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексичні з лінгвокультурним компонентом у різні часи присвятили свої праці такі видатні вчені, як: Л. Соболев, Г. Шатков, Є. Верещагін, А. Вежицька, С. Влахов, С. Флорін, Р. Зорівчак, А. Федоров, Ю. Сорокін, С. Тер-Мінасова, Г. Бикова, Т. Космеда, О. Кубрякова, Н. Слухай, Ю. Степанов, Н. Сукаленко, В. Телія, В. Ужченко, І. Голубовська й інші науковці. Серед лексичних одиниць, що містять національно-культурний компонент, найбільш цікаві реалії. Специфічні риси культури та побуту відображені в культурно-маркованих словах, або словах-реаліях, які несуть інформацію про країну, її традиції та звичаї. Однак проблема визначення вербальних засобів відображення специфіки національної культури Японії не була предметом досліджень сучасних науковців.

Постановка завдання. Мета статті – визначити роль реалій у вираженні специфічних рис національної культури в романі А. Голдена «Мемуари Гейші».

Виклад основного матеріалу. Аналіз мовного матеріалу показав, що в романі Артура Голдена переважають денотативні (термін Г. Томахіна) [3] й ономастичні реалії. Денотативні реалії позначають матеріальні та духовні цінності певної національної спільноти. До групи ономастичних реалій належать антропоніми та топоніми. На думку Р. Зорівчак, саме вони сприяють створенню місцевого колориту [1].

Антропоніми – це імена історичних осіб, суспільних діячів, письменників, учених, персонажів, назви творів художньої літератури і мистецтва. Серед зазначених власних назв у художньому просторі роману функціонують:

– політично-урядові антропоніми: *Standing so close before him, I could smell the odor of talc on his smooth skin, which made me recall the day when the Emperor Taisho's nephew had come to our little fishing village* [6];

– релігійні: *Something about it was so meditative, I imagined I'd found the face of a Buddha* [6];

– культурні: *"Hiroshige never made pornographic prints", – said Pumpkin* [6]; *She poured*

sake for the great German writer Thomas Mann, who afterward told her a long, dull story through an interpreter that went on and on for nearly an hour; as well as Charlie Chaplin, and Sun Yat-sen, and later Ernest Hemingway, who got very drunk and said the beautiful red lips on her white face made him think of blood in the snow [6].

Групу томонімів представляють географічні назви, в яких, як у дзеркалі, відображається історія народу, історія заселення території, становлення нації. Це реалії, пов'язані з певними подіями в житті народу, носіїв мови та культури [3, с. 70]. Для створення національної картини світу та відтворення суто японської атмосфери в художньому тексті твору вжито різні типи топонімів, а саме:

– назви країн: <...> *oh, other languages I've never even heard of. Mameha was only sixteen at the time, but suddenly she found herself being summoned to meet every head of state who came to Japan, and every aristocrat from England or Germany, and every millionaire from the United States* [6];

– назви штатів: *From Hawaii, we continued to Los Angeles and finally to New York* <...> [6];

– назви міст (ойконіми): *I wasn't born and raised to be a Kyoto geisha. I wasn't even born in Kyoto. I'm a fisherman's daughter from a little town called Yoroido on the Sea of Japan* [6];

– назви вулиць (годоніми), районів: *When I opened my eyes, I could still hear the traffic on Higashi-Oji Avenue* [54]; *I took a walk along Kawaramachi Avenue as far as Shijo and crossed the bridge from there into Gion* [6];

– назви річок та озер (гідроніми): *To shut out the pain of this thought I turned toward the Shirakawa, but cruelly, even its waters glided along with purpose-toward the Kamo River and from there to Osaka Bay and the Inland Sea* [6];

– назви гір (ороніми): *Late the following morning I was picked up at the little inn overlooking Mount Fuji, and taken by one of the Baron's motorcars to his summer house amid lovely woods at the edge of a lake* [6];

– назви релігійних пам'яток культури (екклезіоніми): *I was surprised too to see Mother spending money almost unrestrainedly, making plans for sutras to be chanted on Granny's behalf at the Chion-in Temple, purchasing lotus-bud arrangements from the undertaker – all of it right in the midst of the Great Depression* [6];

– назви історичних подій: *In Japan we refer to the years from the Depression through World War II as kurotani – the valley of darkness, when so many people I lived like children whose heads had slipped beneath the waves* [6];

– назви підприємств і концернів: *I'd seen Mr. Tanaka in our village many times before. He lived in a much larger town nearby but came every day, for his family owned the Japan Coastal Seafood Company* [6]; *One was a considerable sum of cash offered by Nobu Toshikazu, president of the Iwamura Electric Company* [6];

– назви державних і суспільних установ (ергоніми): *We turned onto another street, and I saw for the first time the Minamiza Theater standing on the opposite side of a bridge ahead of us. Its tiled roof was so grand, I thought it was a palace* [6].

Усі проаналізовані реалії використовуються для створення просторового континууму, тобто вказують на місце, в якому відбуваються основні події твору, нашоухують реципієнта на розуміння етнокультурної приналежності цього роману.

Для багатьох етнонаціональних груп найбільш значущим символом колективного членства є мова, в якій відображено концептуальні знання й уявлення, які, у свою чергу, формують мовну картину світу. У процесі індивідуального розвитку через використання мови кожна людина долучається до національної свідомості – спільного знання, лише завдяки цьому можливе формування самоідентичності.

У контексті нашої статті виявлені реалії слугують засобами створення національної мовної картини світу й індикатором національної ідентичності головної героїні роману Саюрі Нітті. Розповідь у творі ведеться від першої особи, що дозволяє ще більше зануритися в соціокультурний простір, в якому перебуває героїня, та виявити характерні риси японської культури.

Послугуючись семантичними класифікаціями реалій В. Виноградова, А. Ермагамбетової, С. Влахова та С. Флоріна, виокремлюємо денотативні реалії, які позначають предмети побуту, звичаї, традиції, явища мистецтва та суспільного життя. Їх використання в романі сприяє залученню читача до сприйняття особливих японських звичаїв, ритуалів та традицій.

Тематично виявлені реалії можна поділити на такі групи: «Їжа», «Житло», «Одяг», «Мистецтво й культура», «Титули», «Рослини», «Транспорт», «Гроші». Зокрема, до групи «Їжа» входять назви страв та напоїв: *miso paste* – продукт традиційної японської кухні у вигляді пасти, яка виготовляється шляхом бродіння соєвих бобів, пшениці та цвілих грибів; *umeboshi ochazuke* – страва з рису та солених консервованих слив; *ayu* (аю) – різновид невеликої риби з ряду корюшкоподібних; *tai no usugiri* – тоненькі шматочки морського окуня;

ponzu sauce – соус японської кухні, кисло-солодкий на смак, виготовлений із цитрусового соку, рисового вина й японського бульйону; *adzuki beans* – фасоль адзукі, популярна в Японії та Китаї [5]: *She was eating rice mixed with red adzuki beans and, in a sickening way, it did look like blistered skin* [6]; *tofu* – сироподібний харчовий продукт із соєвих бобів, багатий на білок; *ekubo* – рисове тістечко з дірочкою в центрі червоного кольору, яке дарують чоловікам гейші, коли виставляють на продаж своє мізуаге; *nukapan* – жарені рисові висівки з додаванням пшеничної муки; *matcha* – чай, вироблений з натурального, екологічно чистого меленого листя; *sake* – національний алкогольний напій, який готують на основі рису та рисового солоду; *amakuchi* – різновид sake, солодкий на смак.

Групу «Житло» репрезентують назви будівель, інтер'єру та посуду: *teahouse* – чайхана, чайний будиночок; *okiya* – дослівно «заснований дім» – будинок, де проживають гейші, який керується «мамою»: *“It’s an okiya”, – she said. “It’s where geisha live. If you work very hard, you’ll grow up to be a geisha yourself”* [6].

Також А. Голден надає індивідуально-авторського значення символу окії. Це місце, приховане від чужих очей, у ньому є свої правила, печалі, нездійснені мрії, надії на світле майбутнє, тут сестри конкурують одна з одною за місце під сонцем: *made me walk up and down the dirt corridor of the okiya to build up my strength* [6]. На противагу дому Чіо, окія є символом сили, становлення особистості, боротьби, що посилюється семантикою лексичних одиниць *build up* – «будувати», *strength* – «сила».

Shrine – дзіндзя – священний храм синтоїзму; *pagoda* – буддистська споруда культового характеру [5]; *jorou-ya* – будинок розпусти: *“Your sister is in a jorou-ya called Tatsuyo”, – she told me, “in the district of Miyagawa-cho, just south of Gion”* [6]; *kyabarei* – японське кабаре; *tatami* – японський солом’яний мат для покриття підлоги; *takamakura* – дерев’яна підставка для шиї замість подушки, яку використовували гейші, щоби не зіпсувати свою зачіску [5]; *torii gate* – ритуальна брама, яка встановлюється перед входом до синтоїстського храму; *jizo* – японський та буддистський бог, який допомагає мандрівникам та прочанинам; *hibachi* – японський гриль – маленька металева пічка з решітками над вугіллям; *rice paper* – рисовий папір білого кольору, виготовлений із рисової соломи [5]: *He handed me a packet wrapped in rice paper, about the size of a fish head* [6].

До складу тематичної групи «Одяг» входять назви предметів національного одягу, взуття, головного вбрання, прикрас.

З усіх предметів гардероба й аксесуарного ряду гейш Саюрі детально зупиняється тільки на описах кімоно – традиційного японського одягу, який носять навіть чоловіки: *He didn’t wear peasant clothing like the fishermen, but rather a man’s kimono, with kimono trousers that made him look to me like the illustrations you may have seen of samurai* [6].

Автор також часто використовує номінативну одиницю *obi* – «широкий пояс», що прикрашає кімоно та символізує гармонію поєднань кольору і фактури. У майко *obi* дуже схожий з *obi* повноправних гейш за винятком того, що його кінці вільно звисають ззаду, а не зав’язані [5].

Obijime – тоненький пояс із натуральних шовкових ниток, який носять зверху *obi*; *datejime* – внутрішній пояс-стрічка, який підтримує форму *obi* та все кімоно; *koshimaki* – мотузка, що закріплює кімоно на талії; *hitoe* – звичайне кімоно з тонкої тканини, яке носять із червня до вересня; *furi* – соде – рукав у кімоно, набагато ширший за руку; *tabi* – традиційні японські шкарпетки для жінок і чоловіків з окремим відділом для великого пальця [5]: *Also, she wore white socks we call tabi, which button along the side with a snug fit* [6]; *okobo* – взуття на платформі, яке традиційно носять гейші-майко, рухаючись дуже повільно, щоби не впасти; *zori* (дзори) – традиційне японське взуття із соломи чи очерету для чоловіків і жінок; *geta* – традиційне дерев’яне японське взуття на високих підборах різноманітної форми [5]: *Afterward I slipped my feet into the tall wooden geta I was wearing because of the snow, and walked Nobu out to the street* [6].

Не менший сенс для гейші має зачіска. Як кімоно відрізняється залежно від пори року й урочистості, так і зачіска – від етапу навчання: *wareshinobu* (варесінобу) – японська зачіска, яку носять гейші-майко; *tomoware* – зачіска молодої гейші, яка нагадує розкритий (розколотий) персик, завдяки смужці червоного шовку, зав’язаній під волоссям навколо основи пучка. Зачіска у вигляді розколотого персика давала зрозуміти чоловікам, що гейша досі цнотлива [6]. Персик – один із найбільш сприятливих китайських і японських символів чистоти і невинності [5]; *tsubushi shimada* (тубусі сімада) – японська жіноча зачіска досвідченої гейші у вигляді пучка; *China Clay* – макіяж о-сірой, до складу якого в давні часи входили свинцеві білила, шкідливі для шкіри зокрема та

здоров'я взагалі [5]; *sanbon-ashi* – макіяж на шиї гейші з незафарбованим відрізком від лінії росту волосся; *kuroyaki* – парфуми гейші: *I smelled the sweet, dusty fragrance of kuroyaki – “char-black” – a sort of perfume made by charring wood and grinding it into a soft gray dust.*

Досить розгалуженою є тематична група «Мистецтво й культура», оскільки вона містить назви музичних творів, інструментів, виконавців, різновидів театральних постанов, звичаїв, ритуалів, культових реалій, календарних дат: *shamisen* (сямісені) – японський щипковий струнний музичний інструмент, японська лютня; *nagauta* – довга пісня японської поезії; *tsutsumi* – японський барабан; *taiko* – великий барабан; *sutras* – різновид Священного писання, в якому викладаються основи буддистського вчення; *Noh drama* – традиційний театр в Японії, який розвинувся в Середньовіччі як поєднання мистецтва співу і танцю саругаку; *Kabuki* – один із видів традиційного театру Японії, який становить синтез співу, музики, танцю і драми; *onna-gata* – актор Кабукі чоловічої статі, який виконує жіночу роль; *geisha* – традиційна японська артистка, що розважає своїх гостей танцем, співом, проведенням чайної церемонії, бесідою; *apprentice geisha* – гейша-початківець, майко; *older sister* – найстарша гейша в окія або досвідчена гейша, гейко, яка бере під опіку гейшу-початківця; *cocoon* – наймолодша дівчина в окія, яка є служкою для гейші; *turning the collar* – ритуал зміни коміру, пов'язаний зі становленням майко як гейші; *mizuage* (мідзуаге) – обряд дорослішання гейші, який супроводжується виставленням невинності на продаж; *ohana* (ханай) – «плата за квіти», плата за послуги гейші та її супровід; *zakone* – ночівля в одній кімнаті чоловіків та жінок; *en* – зв'язок між двома людьми протягом життя; *tai-an* – сприятливий день у буддизмі: *Another was the following Monday, which also happened to be tai-an – the most auspicious day of the six-day Buddhist week* [6].

Наступна тематична група «Титули» присвячена назвам титулів суспільно-політичного характеру: *danna* – чоловік, який фінансово підтримує гейшу, сплачує її витрати та допомагає окія; *samurai* – представник військового стану в Японії X – XIX ст.; *sumo wrestler* – борець сумо, одного з

видів бойових мистецтв, який походить з Японії і в якому два борці визначають сильнішого на круглому полі; *yokozuna* – екудзуна – найвищий ранг у сумо; *sho-jo* – найнижчий ранг для генерала [5].

Тематична група «Рослини» охоплює назви дерев та квітів, що асоціюються з Японією у свідомості носіїв інших культур: *paulownia* – Адамове дерево, зростає на Дальньому Сході та в Південно-Східній Азії; *lotus-bud* – священна водяна квітка в Японії, символізує вчення Будди; *cherry trees* – сакура, традиційне японське дерево, зображення якого часто використовують у побуті та мистецтві, воно має особливе значення для японців, які порівнюють квітки сакури із швидкоплинністю життя: *When spring came, the cherry trees blossomed in Maruyama Park, and no one in Kyoto seemed to talk about anything else* [6]. Квітучі дерева сакури зображені в романі тоді, коли Саюрі входить у світ гейші в новому статусі, тобто сакура стає символом нового життя гейші.

Тематична група «Транспорт» представлена назвами декількох засобів пересування, які є індикатором «свого» на протизага «чужому»: *rickshaw* – тип транспорту, що особливо поширений у Східній та Південній Азії, має вигляд візку з місцями для одного або двох пасажирів, який тягне людина, яка має таку ж назву [5]: *At last we climbed out of the rickshaw at the campus of Kyoto University* [6]; *yellow taxicabs* – система громадського транспорту в місті Нью Йорк, один із його традиційних символів.

Найменш актуалізована група «Грошові одиниці», до складу якої входить лише одна реалія: *yen* – грошова одиниця Японії, яка складається зі 100 сен.

Висновки і пропозиції. Отже, інтерпретаційно-текстовий аналіз роману А. Голдена «Мемуари гейші» дозволив виокремити ономастичні (антропоніми і топоніми) та денотативні реалії, які поділяємо на 8 тематичних груп: «Мистецтво й культура» (29%), «Одяг» (25%), «Їжа» (15,8%), «Житло» (15,8%), «Титули» (6,6%), «Рослини» (4%), «Транспорт» (2,5%), «Гроші» (1,3%). Домінування реалій на позначення предметів національного одягу і вбрання та тих, що описують мистецтво, ритуали і звичаї Японії, доповнює портрет головної героїні Саюрі, є художніми деталями та засобами створення національних образів.

Список літератури:

1. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1989. 214 с.
2. Ткаченко Ю. Особливості класифікації реалій та виявлення їх аксіологічного потенціалу. Наукові записки Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 58. С. 68–70.
3. Томахин Г. Реалии в языке и культуре. ИЯШ. 1997. № 3. С. 13–18.
4. Четвертак Є. Національна ідентичність у мовній картині світу. Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства: матеріали Всеукр. наук. конф. (Суми, 19–20 квітня 2013 р.). Суми: Сумський державний університет, 2013. С. 117–119.
5. Wikipedia. URL: <https://www.wikipedia.org>.
6. Golden A. Memoirs of a Geisha. URL: http://www.kkoworld.com/kitablar/Artur_Qolden_Qeyshanin_xatireleri_eng.pdf.

ВЕРБАЛЬНОЕ ВЫРАЖЕНИЕ СПЕЦИФИЧЕСКИХ ЧЕРТ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЯПОНСКОЙ КУЛЬТУРЫ В РОМАНЕ А. ГОЛДЕНА «МЕМОУАРЫ ГЕЙШИ»

В статье рассмотрены специфические черты национальной японской культуры на материале романа А. Голдена «Мемуары гейши», выделены денотативные (материальные и духовные ценности) и ономастические реалии (антропонимы и топонимы): группа антропонимов представлена политико-правительственными, религиозными, культурными названиями; группа топонимов включает географические названия (названия стран, штатов, городов, улиц, районов, рек, озер, гор, религиозных памятников культуры, событий, предприятий, концернов, государственных учреждений). Доказана роль реалий в создании пространственного континуума, в котором происходят события, и направление читателя на понимание этнокультурной принадлежности. С использованием семантических классификаций реалий В. Виноградова, С. Влахова, С. Флорина выделены денотативные реалии, которые обозначают предметы быта, обычаи, традиции, явления искусства и общественной жизни. Их использование в романе способствует привлечению читателя к восприятию особенных японских обычаев, ритуалов и традиций.

Ключевые слова: вербальное выражение, денотативные реалии, ономастические реалии, антропонимы, пространственный континуум, национальная культура, Япония.

VERBALIZATION OF THE SPECIFIC FEATURES OF NATIONAL JAPANESE CULTURE IN THE NOVEL “MEMOIRS OF A GEISHA” BY A. GOLDEN

This article deals with specific features of national Japanese culture on the case study of the novel “Memoirs of a Geisha” by A. Golden. It is defined denotative (material and spiritual values) and onomastic realia (anthroponyms and toponyms), which is presented by political and governmental names, religious, cultural and geographical names (countries, states, towns, streets and regions, rivers, lakes, mountains, religious monuments of culture, vents, companies). It is proved that such realias are used to form space continuum, in which the events are occurred and make the reader understand ethnocultural features. Using semantic classification of realia by V. Vinogradov, S. Vlasov, S. Florin denotative realias which relate to traditions, customs, art and social phenomena are defined. Their usage in the novel “Memoirs of a Geisha” helps reader to percept specific Japanese customs, traditions, rituals.

Key words: verbalization, denotative realia, onomastic realia, anthroponyms, space continuum, national culture, Japan.